

Інноваційна складова економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва

Велике коло вітчизняних науковців, експертів, практиків звертає увагу на повільну адаптацію вітчизняних підприємств до роботи в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Після розвалу адміністративно-командної системи українські товаровиробники опинилися в незвичній ситуації, коли продукцію потрібно не тільки виробити, а, головне, - продати. У нових умовах господарювання саме ринок визначає потребу в продукції та послугах, диктує вимоги до споживчих властивостей і якісних характеристик. Виходячи з цього, надзвичайно актуальною є проблема формування нової науково-технічної та інноваційної політики, що створила б умови для виробництва конкурентоздатної продукції та найповнішої реалізації потенційних можливостей господарюючих суб'єктів. Лише це може забезпечити стабільні й високі темпи економічного зростання та створить для України умови повноправного членства у Європейському Союзі.

Протягом останніх років економіка держави розвивалася за рахунок переважного зростання обсягів виробництва у низькотехнологічних видах економічної діяльності. На жаль, цю проблему підтверджують й міжнародні організації. Так, уже третій рік поспіль Фонд «Ефективне управління» (ФЕУ) і Всесвітній економічний форум (ВЕФ) проводять дослідження конкурентоспроможності України та її областей. У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2009-2010 роки Україна зайняла 82-гу позицію серед 133 країн, опустившись одразу на 10 позицій порівняно з результатами попереднього дослідження. Після періоду відносної стабільності рейтингу в 2006-2008 роках (69-те, 73-тє і 72-ге місце, відповідно) наша країна істотно погіршила свої позиції і тепер знаходиться поруч із країнами, які раніше завжди випереджала. Безпосередніми сусідами України по рейтингу конкурентоспроможності 2009-2010 рр. є Гамбія та Алжир.

Рейтинг України максимально погіршився за трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащеність новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Відносно щорічного глобального рейтингу сприяння веденню бізнесу Світового банку та International Finance Corporation Україна зайняла 145 місце (проти 147 місця роком раніше), опинившись на одному рівні з Сирією (144) і Гамбією (146)¹ Результати опитування керівників підприємств стали серйозним чинником зниження рейтингу України. Як показало дослідження (ВЕФ), під час кризи керівники бізнесу в усьому світі були більш песимістично

¹ Ізосімова Н. Конкурентоспроможність України після кризи: десять сходинок униз [Електронний ресурс] / Н. Ізосімова // Дзеркало тижня №25, 2010. - Режим доступу: www.dt.ua/newspaper/articles/60610

налаштовані, ніж, наприклад, представники наукових кіл. В українського бізнесу було особливо мало причин для оптимізму. Макроекономічні показники в країні різко погіршилися, а урядові антикризові заходи виглядали непереконливими. Як свідчить світова практика, процес економічної глобалізації, а також ринкова орієнтація економіки України вимагають приведення в дію взаємозалежних техніко-технологічних, організаційно-економічних та управлінських чинників ефективного освоєння у виробництві науково-технічних досягнень. Інноваційний фактор стає вирішальним для виходу національної економіки з депресивного стану, забезпечення її сталого розвитку, зниження залежності держави від імпорту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і збільшення експортного потенціалу країни.

Нині ФЕУ розрахував індекс конкурентоспроможності 20 адміністративно-територіальних одиниць України, що сумарно виробляють близько 90% українського ВВП.

Лідером за індексом конкурентоспроможності є м. Київ, який набрав 4,21 бала. У міжнародному рейтингу він посів 59-те місце поруч із такими країнами, як Угорщина і Панама. Слідом за Києвом йде Дніпропетровська область, яка набрала 4,12 бала. За нею дві області: Закарпатська і Львівська (67-ме і 69-те місця в міжнародному рейтингу, поруч з Уругваєм і Румунією) та АР Крим із Донецькою областю (72-ге і 73-те місця, між Казахстаном і Латвією). Замикає умовну групу лідерів Харківська область, яка набрала 4,04 бала і посідає 76-те місце (між Колумбією та Єгиптом).

У другій групі знаходяться регіони, індекс конкурентоспроможності яких близький до середнього показника по всіх 20 областях (3,97).

У третій групі опинилися шість областей, які одержали найнижчі бали. Волинська, Рівненська та Івано-Франківська області посіли 102-104-те місця (поруч з Аргентиною і Гондурасом). А замикають регіональний рейтинг в Україні Сумська, Житомирська і Вінницька області. Наприклад, Вінницька область за конкурентоспроможністю посіла 111-те місце і в міжкраїновому розрізі перебуває між Сенегалом та Сербією.²

Стосовно Сумської області слід зазначити, що інноваційну продукцію у 2009 р. реалізовували 32 промислових підприємства області. Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2009р. становив 993,3 млн.грн., що на 8,0% менше, ніж у 2008р. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції області становила 8,8% (по Україні – 4,7%). За цим показником Сумська область посіла 4 позицію серед регіонів України.

Понад 89% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції забезпечують підприємства машинобудування, понад 84% – підприємства обласного центру. Продукцію, що є новою для ринку, протягом 2009р.

² Ізосімова Н. Конкурентоспроможність України після кризи: десять сходинок униз [Електронний ресурс] / Н. Ізосімова // Дзеркало тижня №25, 2010. - Режим доступу: www.dt.ua/newspaper/articles/60610

реалізовувало 9 підприємств. При цьому, у структурі інноваційної продукції переважає саме ця продукція: її частка у 2009р. складала 84,1% проти 83,6% у 2008р. Продукції, нової для ринку, було реалізовано на суму 835,4 млн.грн., або 7,4% від обсягу всієї реалізованої промислової продукції області. Найбільший обсяг такої продукції реалізували підприємства машинобудівного комплексу (91,1% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, нової для ринку).

Хоча подані результати досліджень прямо не стосуються АПК, ситуація в останньому може бути охарактеризована як кризова. Відбувся спад обсягів виробництва, погіршилися показники відновлення продукції, яка випускається підприємствами, загалом відзначається надзвичайно низький рівень інноваційних процесів. Аналіз соціально-економічного стану в аграрному секторі, останнім часом, свідчить про те, що тут застосовуються застарілі технології, сорти рослин, породи тварин, недосконалі методи і форми організації виробництва та управління. Галузь виявилася неконкурентоспроможною на світовому ринку.

Слід визнати, що Україна порівняно з розвинутими країнами програє по головних показниках ефективності виробництва: продуктивності праці, техніко-технологічній забезпеченості, енергомісткості, врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби.

Позитивним прикладом є ріст конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в США і країнах Західної Європи, що забезпечується за рахунок реалізації досягнень науково-технічного прогресу. Так, сукупні витрати на наукові дослідження, пов'язані з розвитком галузей сільського господарства, складають у США близько 4 млрд. дол. В Україні для забезпечення розвитку аграрної науки необхідно щорічно виділяти з державного бюджету кошти в сумі не менше 1,7 %, а в перспективі – 2,3-2,5 % вартості продукції, виробленої в агропромисловому комплексі України. Нині цей показник не перевищує 0,4 %.³

Від так, інноваційний розвиток агропромислового виробництва за сучасних умов набуває особливого значення, адже входження України до світового господарства передбачає підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, яка може бути забезпечена інтенсифікацією інноваційної діяльності.

Треба віддати належне тому факту, що промисловість більш інноваційно активна. Натомість, уявлення про модель інноваційного розвитку і механізм управління інноваціями підприємства в аграрному секторі має не більше трьох відсотків керівників. Це підтверджує опитування, яке проводив Ю.В. Жарков, директор Українського навчально-наукового центру зі стандартизації, метрології та якості

³ Голомша Н.Є. Інноваційні фактори підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України [Електронний ресурс] / Н.Є. Голомша // Режим доступу: lib.sau.sumy.ua/.../cgiirbis_64.exe.

продукції, серед 514 керівників реформованих сільськогосподарських підприємств.⁴

Вважаємо доцільним визначити основні чинники, що впливають на формування інноваційної складової сучасного агропромислового виробництва. На нашу думку, до них слід віднести: технологічні, регуляторні, глобальні, організаційно-правові, людські.

Враховуючи специфіку розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та особливості функціонування і розташування аграрних наукових установ, виокремлюється проблема детальної розробки концепції створення і розвитку інноваційних структур, сферою інтересів яких буде сільське господарство. Організаційно-управлінський чинник діє в тому випадку, коли фірми інтегруються з науковими установами, центрами, університетами тощо, та внаслідок чого виникають нові організаційні форми, що забезпечують розвиток інноваційної діяльності. До них відносяться: технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, регіональні науково-промислові комплекси, науково-технічні центри, спеціалізовані підрозділи фірми (творчі бригади, проектні групи і т.п.), венчурні фірми та ін. Прикладом може бути технологічний парк «Плессі» в Ірландії, в якому функціонує центр по переробці сільськогосподарської продукції, його основна задача – створення нових підприємств по переробці сільськогосподарської сировини. Щорічно відкривається біля десяти підприємств.

Забезпечити сучасну інноваційну політику можуть тільки висококваліфіковані кадри, які повинні володіти знаннями в галузі правової охорони і використання інтелектуальної власності, вміти прогнозувати комерційний потенціал нових розробок, володіти навиками управління фінансами та бути в курсі всього процесу просування інноваційних технологій на ринок. Отже, основним носієм прогресу є людина, а поява теорії людського капіталу свідчить про зростаючу увагу до ролі нематеріального (не уречевленого) накопичення для розвитку людства. Тому, ми можемо наголосити на тому, що підґрунтям інноваційного процесу є освіта. Для того, щоб “виростити” інноваційно-активного суб’єкта господарювання, держава має вже сьогодні створити умови для творчого росту, щоб не звести нанівець інтелектуальний потенціал в сфері агропромислового виробництва.

Поглиблені емпіричні дослідження проводилися в Сумській області, де пропозиції інновацій формують наукові та науково-дослідні організації, а попит на них створюють підприємства. Якщо проаналізувати період з 1991 по 2005 рр., то можна відмітити, що кількість цих організацій зменшилась на чотири одиниці. Це було зумовлено спадом виробництва та зменшенням кількості державних замовлень. Підкреслимо, що в 2000 р. із

⁴ Жарков Ю. В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону / Жарков Ю. В. // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 57–63.

25 наукових організацій на Сумщині шість – займалися в галузі сільськогосподарського господарства, а в 2008 р. – сім організацій з 24.

Наукове забезпечення агропромислового виробництва в Сумській області здійснюють:

- Сумський інститут агропромислового виробництва (Центр наукового забезпечення агропромислового виробництва Сумської області, що знаходиться в Сумському районі, с. Сад);
- Інститут луб'яних культур Української академії аграрних наук (м. Глухів);
- Сумська дослідна станція садівництва Інституту садівництва (Конотопський р-н, с. Малий Самбір);
- Іванівська дослідно-селекційна станція Інституту цукрових буряків (Охтирський р-н, с. Сонячне);
- Сумський проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів та якості продукції (Роменський р-н, с. Ведмеже);
- ДП “Сумський державний селекційний центр”;
- Сумський національний аграрний університет (м. Суми).

Наприклад, в Інституті луб'яних культур в 2008 р. розробили новітні технологічні процеси селекції та насінництва льону-довгунця та конопель, створили нові сорти з поліпшеними господарськими ознаками, які адаптовані до регіональних умов вирощування та придатні до механізованого збирання.

Міжнародним визнанням досягнень інституту в селекції конопель є занесення українських сортів до Реєстру сортів рослин Європейського Союзу (ЮСО-14 і ЮСО-31) та Канади (Золотоніські 11, Золотоніські 15, ЮСО-14 і ЮСО-31), а також вирощування їх у Росії, країнах Європи, Канаді, Китаї, Австралії. На сьогодні до державного Реєстру сортів рослин України занесені 7 сортів конопель селекції інституту: Глухівські 46, Глухівські 33, ЮСО-14, ЮСО-31, Золотоніські 11, Золотоніські 15, Глера.⁵

Сумський центр “Облдержродючість” здійснив оцінку динаміки показників родючості ґрунтів області за період 1965-2008 рр. на основі аналізу результатів агрохімобстеження ґрунтів. Виявлені особливості зміни окремих показників (вміст гумусу, фосфору, кислотність) протягом 43 років. Оцінений рівень родючості ґрунтів при застосуванні органічних та мінеральних добрив та меліорантів. Вченими Сумського інституту агропромислового виробництва створено ряд високопродуктивних сортів гречки, які було занесено до Державного Реєстру сортів рослин. Так, сорт Сумчанка має урожайність на рівні 68,8 ц/га.

Державне підприємство “Сумський державний селекційний центр” проводить роботу по вдосконаленню племінних і продуктивних якостей

⁵ Інститут луб'яних культур Української академії аграрних наук [Електронний ресурс] // Інститут луб'яних культур Української академії аграрних наук. – Режим доступу : <http://www.ibc-uaas.at.ua/>.

худоби в господарствах всіх форм власності шляхом використання спермопродукції плідників високої генетики. Впроваджено у виробництво передові інтенсивні технології по відтворенню сільськогосподарських тварин, діє сучасна багатофункціональна лабораторія кріоконсервації сперми фірми “Mini Tub”. З державного бюджету виділено 2,5 млн. грн. для придбання ДП “Сумський державний селекційний центр” сучасної молочної лабораторії по оцінці фізико-біохімічних показників якості молока, що дасть можливість створення незалежної комісії по оцінці якості молока та експертбонітерської служби.⁶ Генетичний матеріал широко використовується для створення та вдосконалення нової бурої молочної породи, симентальської, української чорно-рябої молочної. Збільшення впливу вищеназваних чинників повинно сприяти забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Виходячи з викладеного можемо констатувати, що Сумська область є таким регіоном, в якому наявні необхідні умови для успішного розвитку сучасних форм господарювання в системі АПК, тому що вона є багатогалузевою, де сільське господарство має порівняно широку спеціалізацію. Разом з тим, можна розраховувати на розвиток прикордонного і транскордонного співробітництва, а також шляхів ефективного використання транзитних можливостей Сумщини і, особливо галузей АПК.

Безперечно, названі передумови інноваційної складової розвитку агропромислового виробництва потребують значної фінансової підтримки.

В цьому контексті слід відмітити, що фінансування залишається головною проблемою стимулювання наукових розробок в Україні. Удосконалення системи фінансування інноваційних проектів можливе на основі стимулювання утворення венчурних фондів; залучення внутрішніх та іноземних фінансових ресурсів; надання фірмам можливості створення додаткових резервів, що не оподатковуються. Участь держави та корпорацій у фінансуванні інновацій через використання: грантів, безвідсоткових позик, субсидіювання інноваційної діяльності та інші інструменти до фінансування, кредитування НДДКР; участь у фінансуванні інновацій разом з приватним сектором (фінансування у Японії: 20% - влада, 80% - приватний сектор, у Німеччині: 30 % - місцеві та державні кошти, 70% - приватний сектор); урядова допомога у рамках урядових програм досліджень і розробок та технологій, що містять федеральні винаходи (США), фінансування науково-дослідних заходів з

⁶ Довідка про впровадження новітніх технологій у розвиток тваринницької галузі області [Електронний ресурс] / В. М. Івченко // Сумська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/koleg/12.12_dov_tvar.doc.

державного та регіонального бюджетів (Німеччина), участь в обміні технологіями.⁷

Маємо констатувати той факт, що проблематичним в Україні є не тільки стимулювання наукових розробок, а і їх впровадження у виробництво. Щоб пересічному сільськогосподарському виробникові ефективно працювати необхідними є: міцна матеріально-технічна база (трактори, сівалки, знаряддя для обробітку ґрунту, комбайни тощо), використання передових технологій, апробовування останніх прогресивних наукових розробок, важливо мати більш тісний зв'язок з науковими організаціями. Нині в державі, як свідчать дослідження Бубенка П., та Гусєва В., матеріально-технічна база у жахливому стані, спрацьована на 70 – 80 %. Якщо раніше щороку Україна купувала 10–12 тисяч зернозбиральних комбайнів і стільки ж списувала, маючи в цілому 115–117 тисяч комбайнів, то зараз на селі 40–44 тисячі фізично та матеріально застарілих комбайнів.⁸

В сільськогосподарському виробництві доцільно використовувати різні форми мобілізацій інвестицій. Зокрема, до інвестування слід залучати фінансові-інвестиційні компанії, які створені на базі переробних підприємств і які спроможні концентрувати приватні, державні й колективні кошти, а також іноземні інвестиції для реконструкції галузей у сільськогосподарських підприємствах незалежно від форм власності. Стратегічним інвестором, організатором постачання коштів і надання послуг можуть бути торговельно-фінансово-промислові структури, що є споживачами продукції АПК.

Для створення сприятливих умов в інноваційній діяльності суб'єктів господарювання доцільно також формувати механізми прямої фінансової підтримки шляхом створення фондів для впровадження нової техніки і технологій з подальшим відшкодуванням витрат в певному періоді. Таким чином не будуть порушені ринкові принципи, а виникнуть можливості для придбання інновацій.

Дослідженнями встановлено, що основним видом інноваційно-інвестиційного напрямку є вкладення коштів сільськогосподарських підприємств у техніко-технологічний розвиток. Ця особливість інноваційних процесів аграрного сектору обумовлена потребами оновлення їх матеріально-технічної бази. Так, ступінь зносу основних засобів в сільському, лісовому господарствах та мисливстві в Сумській області підвищився з 43,6 % у 2000 р. до 62,3 % в 2008 р. (рис. 1).

Область може сподіватися на значні обсяги іноземних інвестицій в разі створення сприятливих умов для інвестування. З одного боку,

⁷ Волощук К.Б. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю / Волощук К.Б., Волощук В.Р. // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том. 2(149) . - 2010. - № 2. - С. 122-125.

⁸ Бубенко П. Чому гальмуються інноваційні процеси в Україні? / Бубенко П., Гусєв В. // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 30–38.

інвесторів приваблює родюча українська земля, а з іншого – ризиковість відлякує потенційних інвесторів.

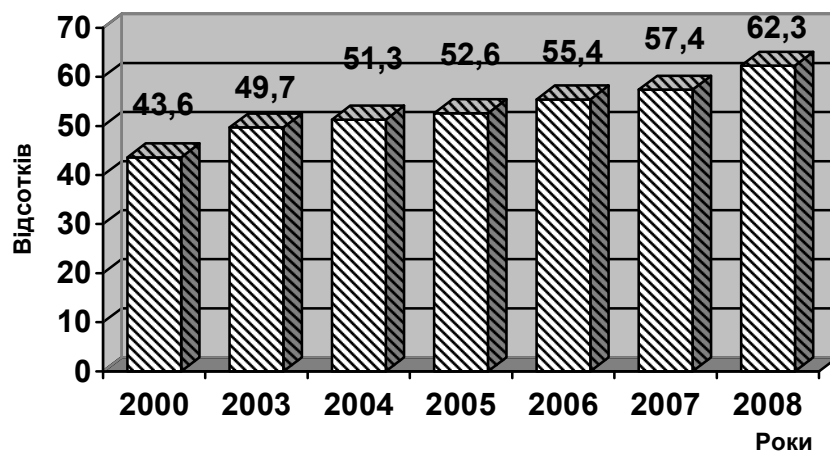

Рис. 1. Ступінь зносу основних засобів в сільському та лісовому господарствах та мисливстві в Сумській області

Відповідно до даних Головного управління статистики у Сумській області на 01.10.2008 р., на всі категорії підприємств народного господарства Сумщини, іноземні інвестиції надійшли з 35 країн світу і вкладені у 167 підприємств та організацій області. Зазначимо, що тільки з 10 країн світу надходили на підприємства сільського господарства іноземні інвестиції. В 2008 р. 95 % від загального обсягу прямих інвестицій в сільське господарство припадало на одну країну-інвестора – Нідерланди. Найбільшими інвестиційними компаніями є ЗАТ НВП “Райз-Агро”, ДП “Нафком Агро”, ДП “Інтерагротрейд”. На Сумщині, наприклад, ТОВ “Голландська аграрна компанія” працює в сфері сільського господарства нею в 2008 р. інвестовано 8,9 млн. доларів США у виробництво сільськогосподарської продукції області.

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в сільське та лісове господарства, мисливство області (на початок року, тис. дол. США)

Показники	Роки						2009 р. в % до 1996 р.
	1996	2001	2006	2007	2008	2009	
По області , всього (тис. дол.)	16884,3	44256,8	165450,0	156735,7	180528,1	159063,5	9 п.в.
- в сільське господарство області	7347,5	1338,5	528,7	3147,3	9120,8	19301,9	2,6 п.в.
- % в загальному обсязі	43,5	3,0	0,3	2,0	5,0	12,1	27,8

В 2008 р. було спрямовано цих інвестицій в сільське та лісове господарство, мисливство Сумської області в 9 разів більше, ніж в 1996 р.

Підкреслимо, що в період з 1996 по 2009 рр. частка прямих іноземних інвестицій в галузі сільського та лісового господарств та мисливства в загальному обсязі до початку 2006 року поступово знижувалась, а вже з наступного року відбувається поступове підвищення цього показника. В той же час в цю галузь народного господарства в 2007 р. надійшло лише 5 % від загального обсягу іноземних інвестицій по області. Для порівняння зазначимо, що в промисловість Сумщини було залучено в 2007 р. 82,1 % іноземних інвестицій, в торгівлю – 7,7 %. Торік інвестори вклали в економіку області 123 млн. дол.

Слід відмітити, що на 1 січня 2009 р. 31,2 % всієї ріллі області орендують інвестори, серед найбільших орендарів є ТОВ “Українські аграрні інвестиції”, ДП “Нафком Агро”, ЗАТ НВП “Райз Агро”, ТОВ “Біо ЛАТ” та “Лотуре Агро”.

Підсумовуючи викладене варто наголосити на тому, що, державна інноваційно-інвестиційна політика повинна базуватися на ґрунтовній підтримці агропромислового виробництва.

В аграрному секторі головними факторами ефективного господарювання мають стати подальший розвиток приватної ініціативи, створення розгалуженої інфраструктури аграрного ринку, удосконалення ринкових механізмів цінового регулювання, фінансово-кредитної системи та податкової політики, розвиток маркетингових процесів та формування системи агромаркетингу, залучення інвестицій (у тому числі іноземних) на оновлення основного капіталу, формування повноцінної інфраструктури інвестицій через розгортання мережі інвестиційних фондів і компаній, бізнес-центрів, створення спеціальних (вільних) зон, а також впровадження спеціального пільгового режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку.

Проблеми агропромислового комплексу країни можна подолати тільки маючи доступ до сучасних технологій та за умов налагодження ефективного управління здатного сприймати та впроваджувати у виробництво інновації.

Отже, вихід української аграрної економіки із кризового стану, стійке функціонування сільського господарства, а також інших сфер АПК, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів тісно пов'язано із активізацією інноваційних процесів. Широке застосування інновацій є обов'язковим елементом сучасного агропромислового виробництва, розв'язання соціально-економічних проблем АПК, що пов'язані з пошуком механізмів підвищення економічних показників діяльності сільськогосподарських господарств та забезпечення населення високоякісною сільськогосподарською продукцією. Інноваційний розвиток АПК означає його якісне реформування, що базується на зростанні виробничих показників із одночасним удосконаленням соціально-економічного механізму сільського господарства, а також взаємопов'язаних з ним галузей. Цей процес повинен забезпечуватися постійним використанням більш досконалих технологій

виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, нових сортів культур рослин та порід тварин, прогресивних моделей соціально-економічного розвитку, сучасних моделей інформаційних технологій.

Серед першочергових заходів активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі повинні бути: завершення земельної реформи; удосконалення механізмів кредитування комерційними банками агропромислового виробництва; створення венчурного та пайових інвестиційних фондів для реалізації великих інноваційних проектів.

Заслуговує уваги і запозичення досвіду деяких розвинутих країн світу щодо запровадження таких додаткових стимулів залучення коштів, зменшення прибутку до оподаткування на суму капітальних витрат, формування податкових інвестиційних кредитів.

Постійно зростаюча роль інноваційного чинника і пов'язані з цим наміри отримати, в прийнятні терміни, очікуваний економічний ефект не дають змоги розраховувати на ситуацію, що склалася в АПК із впровадженням в практичне використання новітніх наукових розробок і їх масовим використанням. Для того щоб інноваційний розвиток агропромислового виробництва відповідав своєму призначенню і приносив очікувані результати, необхідне всебічне та повноцінне його забезпечення, що дозволить змінити існуючий інертний, і навіть, регресійний характер даного процесу. На сучасному етапі розвитку слід використати можливості, які формуються міжнародною економічною інтеграцією, адже глобалізація у сфері агробізнесу веде до підвищення ефективності агропромислового виробництва і створює сприятливі умови для більш рівномірного споживання продуктів харчування в окремих країнах і регіонах світу.

1. Ізосімова Н. Конкуренентоспроможність України після кризи: десять сходинок униз [Електронний ресурс] / Н. Ізосімова // Дзеркало тижня №25, 2010. - Режим доступу: www.dt.ua/newspaper/articles/60610
2. Голомша Н.Є. Інноваційні фактори підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України [Електронний ресурс] / Н.Є. Голомша // Режим доступу: lib.sau.sumy.ua/.../cgiirbis_64.exe.
3. Жарков Ю. В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону / Жарков Ю. В. // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 57–63.
4. Інститут луб'яних культур Української академії аграрних наук [Електронний ресурс] // Інститут луб'яних культур Української академії аграрних наук. – Режим доступу : <http://www.ibr-uaas.at.ua/>.
5. Довідка про впровадження новітніх технологій у розвиток тваринницької галузі області [Електронний ресурс] / В. М. Івченко // Сумська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/koleg/12.12_dov_tvar.doc.
6. Волощук К.Б. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю / Волощук К.Б., Волощук В.Р. // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Том. 2(149). - 2010. - № 2. - С. 122-125.
7. Бубенко П. Чому гальмуються інноваційні процеси в Україні? / Бубенко П., Гусєв В. // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 30–38.

Турчіна Світлана Григорівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету